

ЗНАЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ФОРМУВАННІ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Досліджено роль податку з доходів фізичних осіб у формуванні дохідної бази місцевого бюджету Житомирської області. Визначено фактори впливу на обсяг податкових надходжень. Акцентовано на необхідності реформування порядку зарахування зазначеного податку до бюджету.

Постановка проблеми

Фінансова незалежність місцевих органів влади є головним критерієм демократичної держави. Кошти місцевого бюджету спрямовані такими основними каналами, як: фінансування установ охорони здоров'я, освіти і культури та мистецтва; захист і соціальне забезпечення громадян, зокрема утримання будинків-інтернатів для дітей, інвалідів та літніх людей; виконання соціальних програм оздоровлення та відпочинку дітей; розвиток фізичної культури і спорту тощо.

Забезпечення виконання місцевими органами влади делегованих державою повноважень можливе при умові стабільних та надійних джерел фінансування. Принципи побудови місцевої автономії викладено у Європейській хартії про місцеве

самоврядування. Приєднавшись до неї у 1996 році, Україна зобов'язалася запровадити європейські стандарти формування місцевих фінансів [1].

Проте сучасний незадовільний стан соціально-економічного розвитку територіальних громад свідчить про недостатність доходів місцевих бюджетів, що не дозволяє місцевим органам влади виконувати покладені на них функції. Водночас органи місцевого самоврядування не зацікавлені у розширенні дохідної бази місцевих бюджетів та у зростанні податкового потенціалу регіонів.

Метою податкових реформ, згідно з Концепцією реформування податкової системи України, є приведення податкової системи у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку, забезпечення достатнього обсягу сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів на основі проведення збалансованої бюджетної політики [4]. У зв'язку з цим підходи до бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів потребують кардинального перегляду. Серед усіх доходів бюджету найвагомішими є податкові надходження. Тому механізм зарахування податкових надходжень до тих чи інших бюджетів прямо впливає на величину їх доходів.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Проблеми вдосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів, забезпечення їх достатності та можливості розширення досліджувалися такими науковцями, як О. Василик, Т. Демченко, С. Каламбет, А. Крисоватий, В. Мельник, В. Пансков, В. Попович, А. Соколовська, Г. П'ятаченко, І. Чугунов. Однак дискусійні питання формування окремих джерел фінансування місцевих бюджетів залишаються поза увагою дослідників та потребують подальшого вивчення.

Основними завданнями статті є дослідження ролі податку з доходів фізичних осіб у формуванні дохідної бази бюджету Житомирської області, виокремлення факторів, що впливають на обсяг податкових надходжень, а також окреслення напрямів реформування порядку зарахування зазначеного податку до відповідного бюджету.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес формування доходів місцевого бюджету за допомогою податкових надходжень від доходів фізичних осіб. Для наукового вирішення поставлених у роботі завдань використовувалися методи емпіричного та теоретичного дослідження.

Результати дослідження

Податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) є однією з основних статей податкових надходжень і джерелом державних доходів. Його частка в зведеному бюджеті України наближена до податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств і має стійку тенденцію до зростання, що відповідає загальносвітовій тенденції.

Розглянемо, яке місце займає податок з доходів фізичних осіб в доходах бюджету Житомирської області та в податкових надходженнях (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка ПДФО в дохідній частині місцевого бюджету Житомирської області

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Доходи бюджету, млн. грн.	843,1	1028,4	1409,1	985,1	2703,1	3565,8
Доходи без врахування офіційних трансфертів, млн грн	369,1	378,6	539,8	720,2	1045,6	1396,1
Податкові надходження, млн грн	304,4	333,3	432,8	572,6	834,2	1127,4
Податок з доходів фізичних осіб, млн грн	217,1	224,6	296,9	415,3	647,5	857,1
Частка у дохідній частині бюджету, %	58,8	59,3	55,0	57,7	61,9	61,3
Частка в податкових надходженнях, %	71,3	67,4	68,6	72,5	77,6	76,0

Джерело: за даними Головного управління статистики в Житомирській області.

У структурі дохідної частини бюджету Житомирської області податок з доходів фізичних осіб посідає провідне місце: в середньому за 6 років – 58 %. Обсяг надходження податку збільшився у 3,8 раза з 224,6 млн грн у 2004 р. до 857,1 млн грн у 2008 р. Цьому певною мірою сприяло розширення об'єкта оподаткування, а також зростання номінальних доходів населення. Динаміка надходжень від податку з доходів фізичних осіб підтверджує стабільність цього джерела доходів. Водночас, якщо порівняти частку податку як у доходах, так і в податкових надходженнях до реформування оподаткування доходів фізичних осіб (2003 р.) та після нього, то спостерігається досить суперечлива ситуація. Адже в післяреформений період значення даного показника суттєво знизилося з 71,3 % у 2003 р. до 67,4 % у 2004 р. та 68,6 % у 2005 р., що пояснюється зниженням ставки податку у зв'язку з переходом на плоску шкалу оподаткування, а також недостатньою ефективністю його адміністрування. Отже, реформування особистого прибуткового оподаткування, на нашу думку, уповільнило загальну позитивну динаміку податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Обсяг надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб знаходиться під впливом різних факторів, які умовно можна поділити на дві групи. До першої віднесемо ті, що закладені в самому механізмі оподаткування доходів фізичних осіб, наприклад, склад об'єкта оподаткування, податкові пільги, ставки податку тощо.

Другу групу складають фактори, які діють об'єктивно в економічному середовищі, не регламентуються податковим законодавством і не обумовлені податковою практикою.

Одним з визначальних чинників зростання податкових надходжень є збільшення податкової бази на основі зростання доходів населення. На

макроекономічному рівні це стане можливим при зростанні ВВП і підвищенні в ньому частки оплати праці. Податкова політика повинна формуватися в тісному взаємозв'язку із соціальною. Збільшення частки заробітної плати у структурі ВВП сприятиме збалансуванню платоспроможності населення з пропозицією на ринку товарів і послуг. Наслідком стане розширення процесу відтворення та соціальний добробут населення і збільшення надходжень до бюджету [7].

Іншим важливим фактором, що впливає на обсяг податкових надходжень з доходів фізичних осіб, є чисельність працюючих. Вона залежить від політики сприяння зайнятості населення, що проводиться в регіоні та в державі в цілому.

Потрібно зазначити, що формування національного ринку праці відбувається під впливом міграційних процесів. Демократизація суспільного життя, зростання відкритості суспільства, процеси роздержавлення власності й приватизації підсилили мобільність капіталу, лібералізацію зовнішньоекономічних зв'язків України та режиму виїзду громадян за її межі, що в сукупності активізувало міграційний рух. Основними причинами зростання рівня міграції українських громадян за кордон є кризове становище на внутрішньому ринку праці, різке падіння рівня життя та невизначеність шляхів його поліпшення, зростання безробіття, велика різниця в рівні оплати праці в Україні та іноземних країнах, відсутність перспектив професійного зростання, економічна нестабільність, відсутність безпеки громадян тощо.

Загалом, нинішня міграційна ситуація в Україні та в Житомирській області зокрема не відповідає національним інтересам. Широкомасштабна міграція населення найактивнішого репродуктивного віку негативно впливає на демографічну ситуацію країни, її трудовий потенціал. Зовнішня міграція впливає на розвиток національного ринку праці. Держава покликана регулювати ці процеси, щоб міграція не призводила до надмірної незбалансованості на ринку праці.

Одним з негативних факторів, що в кінцевому підсумку призводить до недоотримання бюджетом значних коштів, поза всяким сумнівом, є безробіття. Безробіття в системі економічних і соціальних питань країни та області займає провідне місце та разом з показниками рівня життя населення виступає своєрідним індикатором соціальних процесів.

З точки зору збільшення податкових надходжень актуальною проблемою є безробіття саме працездатного населення. В контексті подолання безробіття важливим є створення нових робочих місць, що вимагає збільшення обсягу прямих інвестицій в економіку області. В сучасних умовах створення нових робочих місць є пріоритетним напрямом і рушійною силою розвитку економіки, тому збільшення їх кількості є одним зі стратегічних заходів щодо державного регулювання кон'юнктури ринку праці.

Отже, важливим фактором непрямого впливу на податкові надходження податку з доходів фізичних осіб є залучення інвестицій в основний капітал Житомирської області. Створення нових робочих місць тягне за собою

розширення бази оподаткування і, відповідно, збільшення надходжень до бюджету, оскільки майже весь обсяг податку з доходів фізичних осіб формується за рахунок справляння податку із заробітної плати найманих працівників та прирівняних до неї доходів.

Бюджетним кодексом України з 2001 р. податок з доходів фізичних осіб закріплено за бюджетами місцевого самоврядування. З одного боку, це впливає на зацікавленість органів місцевої влади і самоврядування в забезпеченні його вчасного й повного стягнення. З іншого боку, податок з доходів фізичних осіб, який сплачується юридичною особою, зараховується до відповідного місцевого бюджету за її місцезнаходженням за встановленими нормативами відрахувань:

- 100 % загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на території міст Києва і Севастополя;

- 75 % загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на території міст республіканського (в Автономній Республіці Крим) та обласного значення;

- 25 % загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на території міст районного значення, сіл, селищ чи їх об'єднань.

Окрім цього, 25 % сплаченого податку з доходів фізичних осіб спрямовується до доходів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів та 50 % податку, що перераховується на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань до доходів районних бюджетів для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад [2]. Такий підхід є несправедливим і таким, що не передбачає перспектив соціально-економічного розвитку, оскільки значна частина коштів, зібраних на територіях селищних, сільських громад, згідно із принципом субсидіарності, перераховується на вищий рівень, внаслідок цього нижчі ланки фінансуються недостатньо.

Якщо зважити на те, що чисельність працездатного населення в сільській місцевості є нестабільною та має тенденцію до скорочення, то можна зробити висновок, що така політика обумовлює нестачу коштів для фінансування потреб громадян на селищному і сільському рівнях та призведе до їх занепаду.

Платники сплачують податок за місцем роботи, тобто до бюджету того регіону де працюють. Але видатки на освіту, охорону здоров'я, інші соціальні потреби здебільшого здійснюються за місцем проживання. Тому виникає необхідність реформування порядку зарахування даного податку шляхом переносу його сплати за місцем проживання платника [5]. Особливо це стосується селищ і сіл, оскільки для їх жителів характерною є трудова міграція, яка посилилася із кризою.

Селищні та сільські бюджети значно потерпають від дефіциту фінансових ресурсів для забезпечення соціальних потреб. Податок з доходів фізичних осіб є наймасовішим податком, тому він повинен бути рівномірно розподілений по території країни. Перевагами такої новації стало б:

- посилення зв'язку між надходженнями та витратами, що здійснюються з даних бюджетів, оскільки податок буде надходити до того бюджету, з якого фінансуються соціальні послуги;

- забезпечення передумов для впровадження сімейного оподаткування;

- досягнення єдності між ПДФО, що сплачується найманими працівниками та фізичними особами-підприємцями, які сплачують податок за місцем проживання.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Оподаткування доходів фізичних осіб має вирішальне значення для формування дохідної частини місцевого бюджету. Водночас необхідно активізувати чинники як прямого, так і опосередкованого впливу на дані податкові надходження. Це дасть змогу вирішити як фінансові завдання, що відповідає інтересам держави, так і соціальні відповідно до потреб платників податків.

Величина доходів місцевих бюджетів залежить не тільки від джерел їх формування, але і способів розмежування доходів між бюджетними ланками. Прийнятий порядок розподілу доходів між ланками місцевих бюджетів не забезпечує формування достатньої дохідної бази органів місцевого самоврядування для виконання делегованих функцій та не сприяє їх зацікавленості у збільшенні доходів на своїй території. Отже, зміна формату зарахування податку з доходів фізичних осіб до відповідних бюджетів сприятиме зростанню фінансової незалежності територіальних громад.

Література

1. *Андрейченко О.* Нові підходи до формування дохідної бази місцевих бюджетів / *О. Андрейченко* // Економіст. – 2008. – № 11. – С. 38–40.
 2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 21.06.2001 р. № 2542-III // Відомості ВРУ. – 2001. – № 37/38. – Ст. 189.
 3. *Демченко Т.М.* Податок з доходів фізичних осіб у системі державних доходів / *Т.М. Демченко* // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 270–276.
 4. Концепція реформування податкової системи України: від 19 лютого 2007 р. № 56-р. // Нове законодавство. – 2007. – № 12. – С. 10–18.
 5. *Пансков В.Г.* О принципах налогообложения физических лиц / *В.Г. Пансков* // Финансы. – 2008. – № 1. – С. 28–33.
 6. Податковий кодекс України: проект від 16.11.2007 [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Податкової адміністрації України. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/tax/control>.
 7. *Попович В.М.* Реформування податкової системи підґрунтя для зміцнення доходної частини держбюджету / *В.М. Попович* // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 22–26.
 8. *Слухай С.В.* Формування доходів місцевих бюджетів у контексті трансформації податкової системи / *С.В. Слухай, Н.Я. Здерка* // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 12–20.
-